Carola Goldkuhl

HJALMAR ELWORTH, 1824-1887

Fru Carola Goldkuhl är barnbarnsbarn till John Ericssons och Nils Ericsons enda syster, prostinnan Carolina Odhner, och har förtecknat och studerat alla brev till och från John Ericsson, befintliga i arkiv eller privat ägo.

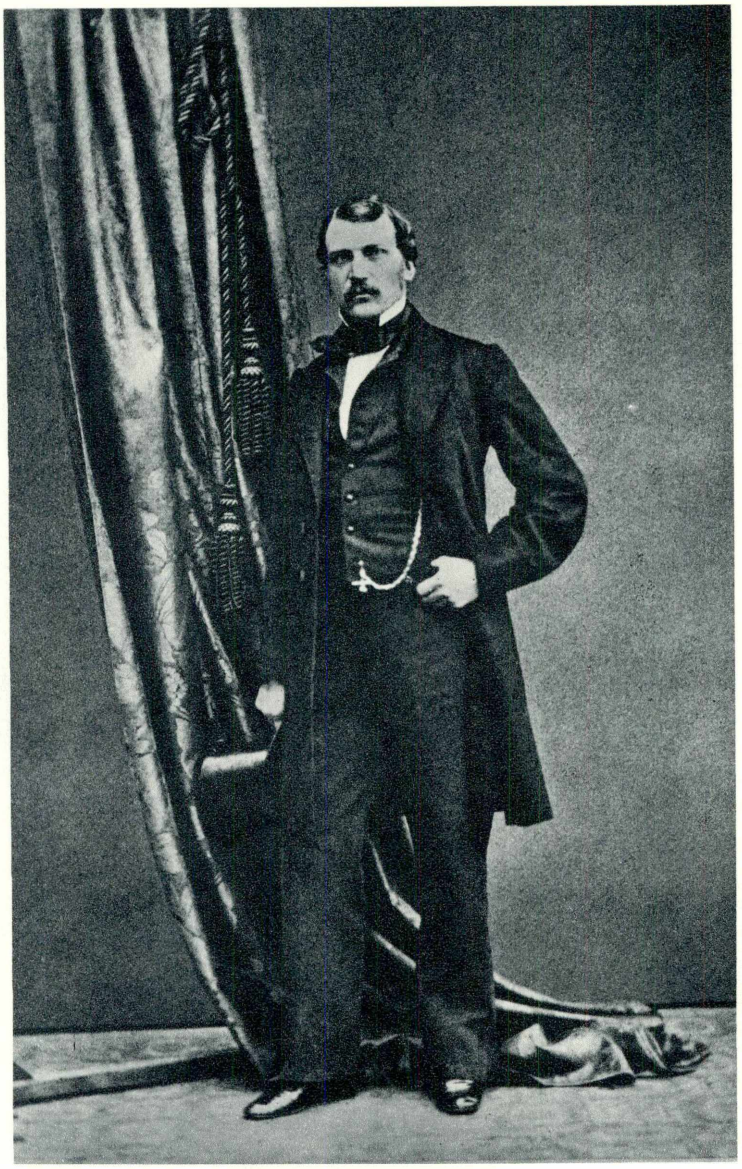
I det storstilade ingenjörs- och nydaningsarbete, som utfördes under några hektiska decennier av förra århundradet — vid de svenska järnvägarnas tillkomst — var *Hjalmar Elworth* en av de ledande männen. I huru hög grad hans insatser uppskattades framgår bl.a. av alla de vackra minnesorden vid hans bortgång. Han hade också ägnat svensk ingenjörskonst hela sitt liv. Endast 14 år var han, då hans farbror, dåvarande majoren Nils Ericson, ställde honom bakom ett avvägningsinstrument vid Trollhättan och 63 år, då han som en högt aktad och djupt saknad överdirektör vid S. J:s banavdelning avled 1887.

Hjalmar Elworths hela levnad är beviset för vad utomordentlig begåvning, energi, seg uthållighet och plikttrohet förmå uträtta. Ifråga om alla dessa egenskaper var han också helt sin faders son. Under första hälften av Elworths liv var det säkert inte många som visste, att han var son till John Ericsson, men efter en resa till Amerika 1876, dit Elworth for i offentligt uppdrag, gjorde han själv ingen hemlighet av detta. Han hade där för första gången sammanträffat med sin far i dennes hem vid Beach Street i New York. Om det mötet vet man tyvärr ingenting, endast att John Ericsson inte på minsta sätt hemlighöll, att det var hans son som besökte honom. Hans rekommendationer öppnade alla dörrar för sonen under dennes rundresor i Staterna och Canada för studium av dess järnvägsnät.

Moderns identitet hemlighöll Elworth emellertid strängt under hela sin livstid — henne tycks han till varje pris velat skydda. En av hans närmaste män kaptenen Volrad von der Lancken yttrar i ett brev från 1893 på en förfrågan därom följande: »Modrens namn har jag aldrig hört uppgifvas. Då Ö. D. Elworth uppenbarligen själf önskade, att allt, som rörde hans förhållanden till modren blefve allmänheten obekant, förbjuder mig grannlagenheten att yttra något af de rykten rörande hans börd, som under hans lifstid cirkulerade.»

Den enda gång, då Elworth berör denna ömtåliga sak, är i ett brev till John Ericsson den 8 maj 1878. Han skriver där: »Då bifogade annons möjligen undgått min Far, sänder jag densamma.»

I brevet är inklistrad en dödsannons över »Professor C. J. Schlyters älskade hustru Carolina Christina född Lilliesköld», som avlidit i Lund i en ålder av 78 år. Hjalmar Elworths ytterligt knappa och kyliga ord ge ingenting av hans egna känslor inför moderns död, snarare ange de en viss attityd inför fadern.

HJALMAR ELWORTH

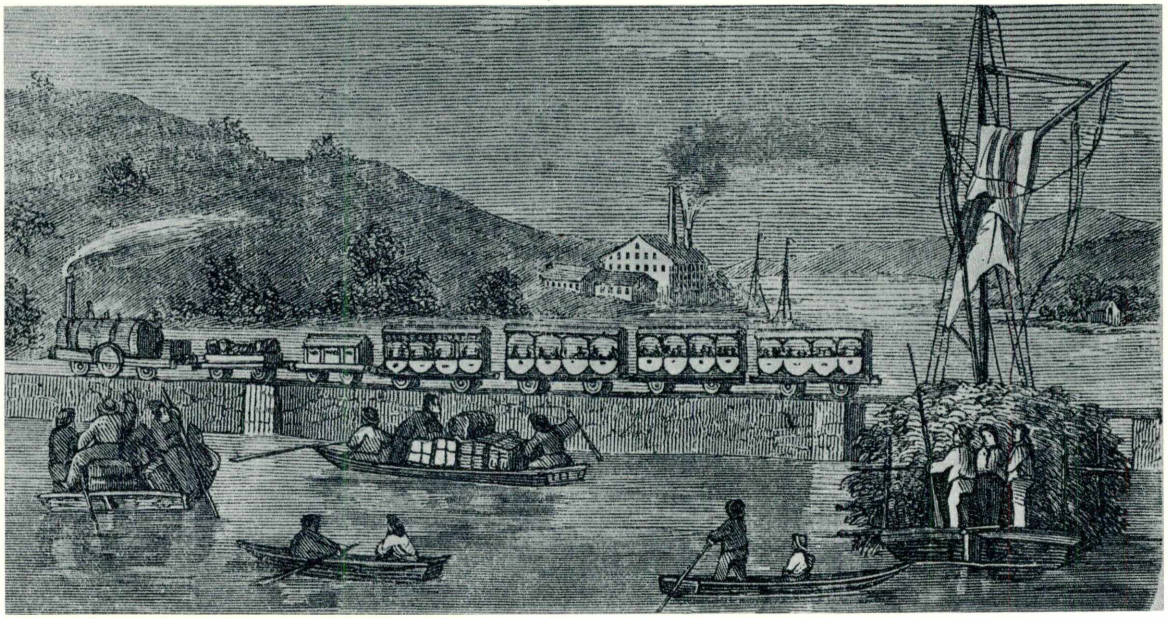
Carolina Odhner, syster till John och Nils Ericsson.

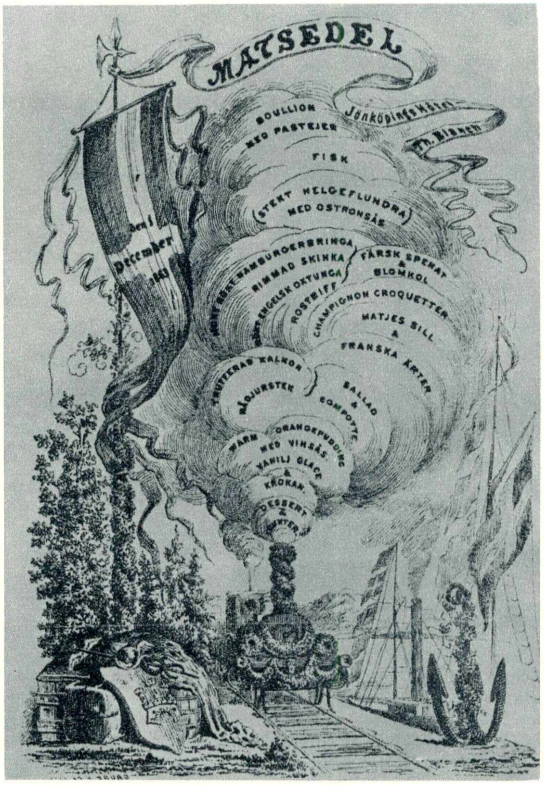
Hjalmar Elworths maka Sophie, född Fahlman.

Carolina Lilliesköld, född 1803, död 1883. Hjalmar Elworths moder.

Sammanbindningsbanan i Stockholm, banken över Årstaviken. — Illustrerad Tidning 1860.

Middagsmatsedel vid invigningen av bansträckan Falköping—Jönköping den 1 december 1863. — Tillhör Järnvägsmuseum.

FEST-TÅG

med anledning af Westra Stambanans invigning

afgår Tisdagen den 4 November 1862:

Från Örebro	klockan	8.15'	f. m.
Ank. till Hallsberg. . . .	„	8.53'	„
Afg. från D:o	„	9.18'	„
„ Wretstorp . . .	„	9.45'	„
„ Laxå	„	10.13'	„
„ Töreboda. . . .	„	11.33'	„
„ Sköfde	„	12.48'	e. m.
Ank. till Falköping	„	1.38'	„
Afg. från D:o	„	2.58'	„
„ Wårgårda . . .	„	4.33'	„
„ Alingsås	„	5.18'	„
„ Floda	„	6.4'	„
Ank. till Göteborg.	„	7.0'	„

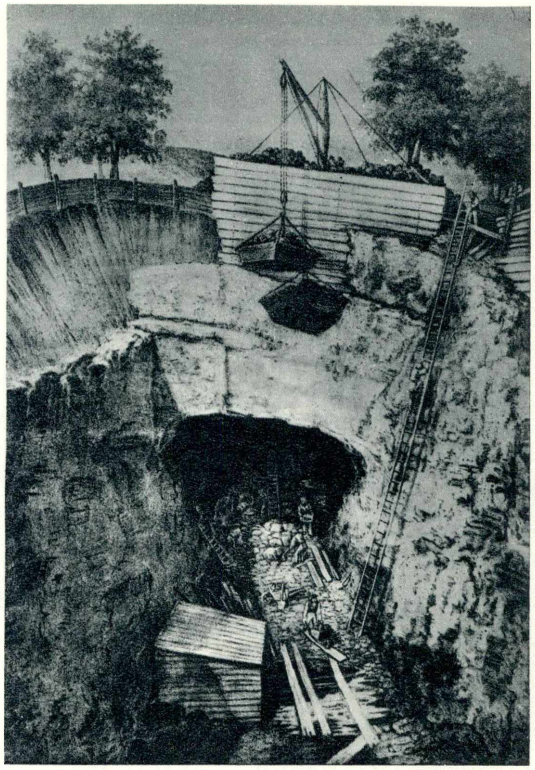
Göteborg den 1:ste November 1862.

S. F. WESTRELL.

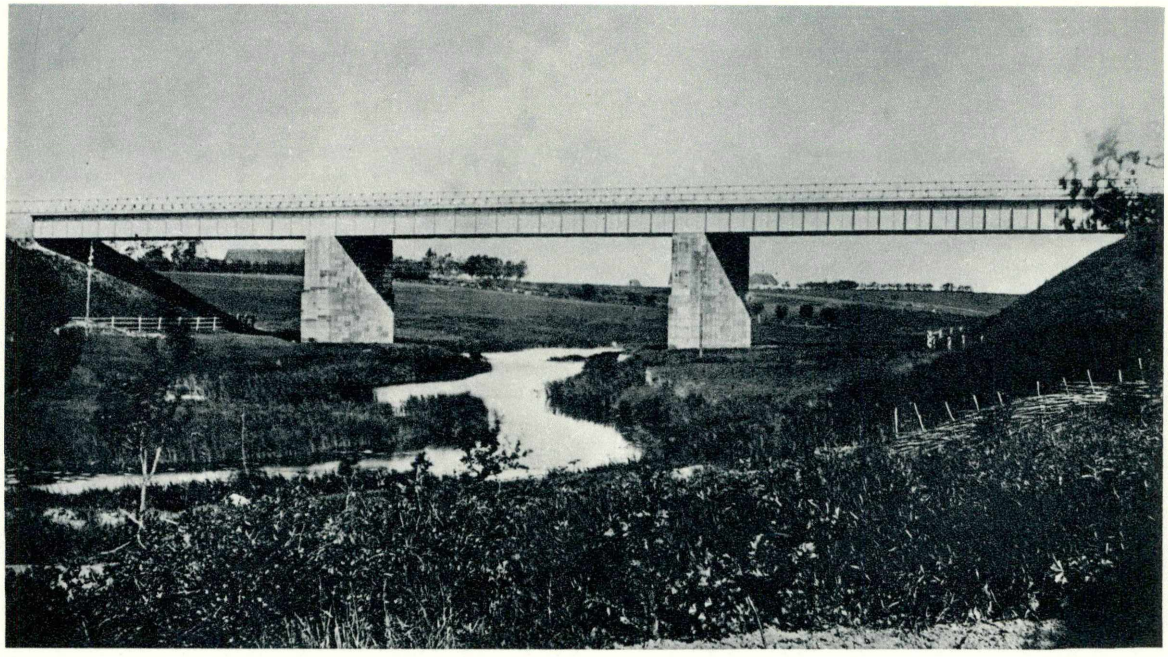
Tidtabell för festtåg vid västra stambanans invigning den 4 november 1862. — Tillhör Järnvägsmuseum.

Hjalmar Elworth i överdirektörsuniform. — Foto Järnvägsmuseum.

Järnvägsarbeten vid Nyboda backe nära Stockholm. — Illustrerad Tidning 1858.

Höje bro på södra stambanan från Malmö. — Foto Järnvägsmuseum.

John Ericsson råkade den unga vackra Carolina Lilliesköld, då han som löjtnant vid Jämtlands Fältjägare och därjämte lantmätare i början av 1820-talet bodde på kaptensbostället Side i Oviken. De båda ungdomarna blevo häftigt förälskade i varandra och livet tycktes le för dem: John Ericsson hade då redan gjort sin första uppfinning, eldmaskinen, och var uppmärksammad av högsta befälet inte minst för sina arbetsprestationer inom det militära. Men då han friade till Carolina hos hennes far, kaptenen Jakob Lilliesköld, blev han bryskt avvisad: »Jag ger inte min dotter till en ofrälse och till en man utan framtid» var det svar han fick jämte en otvetydig vink om att alla vidare besök på Side voro förbjudna. Det drogs ned en järnridå mellan de båda älskande, de kommo aldrig mera i kontakt med varandra och alla de brev, som John sände henne, fick hon inte. Jo — enligt traditionen — oöppnade — 10 år senare, då hon gifte sig med professor Schlyter!

Det dröjde flera år, innan John Ericsson ens visste att han fått en son. Från England, dit han rest 1826 för att aldrig mer återvända till hemlandet, skrev han till sin trogne vän greve Adolf von Rosen, som då befann sig på tillfälligt besök i Sverige: »Tack skall Du ha, min stygge Bror, för löftets uppfyllande att göra den hundramila resan för att se min fästmö och säga mig allt om henne.» Han fick inget svar från von Rosen och fortsatte några månader senare: »Att Du ännu ej sagt ett ord rörande min flicka gör mig ledsen.» »Hundramila resan» måste betyda, att vännen rest ända till Jämtland för att råka Carolina. John hade alltså ingen aning om att hon redan i maj 1824 måst lämna sitt hem för att aldrig mer återkomma dit. Den 16 november 1824 föddes hennes och John Ericssons son Hjalmar i Hedvig Eleonora församling i Stockholm. Under tio års tid tycks hon sedan ha vistats i olika familjer, och vid sitt giftermål med Schlyter bodde hon hos professor Sjöbrings i Uppsala.

Det vilar en djup tragik över Carolina Lilliesköld vidare öden. Visserligen fick hon både hem, make och barn, men hennes liv blev ingen dans på rosor. Mer och mer gick maken upp i sina arbeten med Sveriges gamla landskapslagar och blev med åren allt originellare. Han ansåg sig bl.a. ha full rätt att i sitt hem utöva den forna husagan. Han låste ytterdörren om sin familj var gång han gick hemifrån och sin hustru agade han handgripligen, när han ansåg, att sådant påfordrades.

För henne blev minnet av de gyllene ungdomsdagarna i Jämtland ett smärtsamt och bitterljuvt minne. Hjalmar fick hon säkert aldrig råka, men så länge han levde, kom det regelbundet på hans födelsedag en liten violbukett utan givarens namn. *Han* visste säkert, varifrån den kom.

Det var väl meningen, att det lilla barn hon födde i Stockholm skulle försvinna i tysthet men så blev inte fallet — det drog John Ericssons mor och syskon försorg om. Nils Ericson letade rätt på Hjalmar hos den enkla familj i Dalarna, där han utackorderats, och förde honom till brödernas enda syster Carolina, nygift med dåvarande brukspredikanten vid Sätra bruk i Västergötland, Clas Odhner. Hos dem vistades då också farmodern, den begåvade, energiska och viljestarka Sofie Ericsson, född Yngström från Långbanshyttan. Det blev i huvudsak hon, som tog hand om den lille sonsonen, som hon ägnade den ömmaste kärlek och omvårdnad. Hon ersatte för honom både far och mor.

Det var också hon, som gav honom namnet Elworth. Det ansågs tydligen inte lämpligt, att han hette Ericsson och så »fabricerade» hon ihop namnet Elworth. E = Ericsson, L = Lilliesköld och det engelska »worth» taget från Walter Scotts romaner, som var hennes älsklingslitteratur.

Familjen Odhner flyttade 1832 till Alingsås landsförsamling, Släviks prästgård, och 1840 till Medelplana på Kinnekulle. Hjalmar fick snart en hel rad fostersyskon, som han var varmt fästad vid, bland dem sedermera riksarkivarien Clas Theodor Odhner. Han tycks inte ha gått i någon skola, troligen läste prosten Odhner med honom. Men kanske fick han till slut någon form av undervisning i Göteborg. I en bok av Walter Scott, som hans farmor givit honom, har han skrivit sitt namn och »Götheborg den 15 Aug. 1837». Han var då 13 år. Tidigt visade det sig emellertid, vartåt hans stora begåvning pekade och det var väl därför som hans farbror Nils Ericson antog honom som elev vid de 1838 påbörjade arbetena vid Trollhätte kanal, som denne då var chef för. Det är omvittnat, med vilken ackuratess fjortonåringen skötte sitt instrument och de arbetare, soldater ur indelta regementen, som han hade att befalla över. Alldeles på samma sätt hade hans far just i den åldern stått bakom sin teodolit och givit order till sina 600 mannar med hes och karsk målbrottsröst.

Bland Hjalmar Elworths efterlämnade papper har jag funnit fem små »Cassa Böcker» från hans fjortonde till hans tjugonde år. De äro ytterst minutiöst förda, varje runstycke som han lagt ut är antecknat och med hjälp av dem kan man i detalj följa hans utveckling under dessa ungdomsår. De äro därjämte ypperliga historiska tidsdokument.

År 1838 då arbetena började vid Nya Trollhätte Canalbolag, var månadslönen för en befälselev 7 Rd 29 sk, men den tycks ha varit tillräcklig; Hjalmar Elworth bodde i barack och provianterade det första året själv: kött, smör, sill, dricka. Rågmjöl hade han tydligen med sig

hemifrån prästgården, ty han antecknar flera gånger, att han »låtit baka». Det kostade honom 16 sk. På sin lilla lön skulle han också både anskaffa nya kläder och reparera gamla. »Halfsolning av Stöflar» är en nästan varje månad återkommande utgiftspost. Han är mån om ett prydligt yttre och klädkontot är alltid det största. När han t.ex. åker hem till Alingsås en jul ett av de första åren, har han låtit sy åt sig »Frack, byxor och Väst samt en Skinnkappa af 8 Kalfskinn», som han själv köpt. Den kunde nog behövas i skjutskärran den långa resan i decemberkylan! Men han har också inköpt Eau de Cologne, Pomade de Rose, en frisérkam, ett spegelglas, handskar, sidenknappar etc.

År 1839 höjdes lönen till 12 Rd 21 sk i månaden. Allt oftare åt han då på värdshuset men köpte också »10 Alnar Blått och hvit spräklig Tyg», »ett Silfver fick Uhr» samt — en Klarinett! Den kommer som en sjungande ton mitt i all vardagens nödtorft. »Lorgnette» inköptes ofta, hans ögon tycks ha varit dåliga. På senare år använde han enligt uppgift alltid monokel. Böcker börja också att skymta i räkenskapsboken: Prakt Bibeln i flera delar, Nivelleringsbok, Historien, Geografin, Artilleri Bok, Karta, Topografi, Fälttjänst etc. Varje gång några större uppköp måste göras, hyr han en roddare in till Vänersborg. Det kostar fram och åter 24 sk.

John Ericsson var 17 år, då han mot Överste von Platens uttryckliga önskan plötsligt lämnade arbetet vid Göta kanal och blev officer vid Jämtlands Fältjägare. På samma sätt gjorde sonen. I augusti 1841 tog han ångbåten till Göteborg och sökte sig in vid därvarande militärskola. I kassaboken står antecknat: Inträdesafgift vid Militärskolan 33 Rd. Nu börjar också de *stora* utgifterna, noga antecknade. Han behöver t.ex. 8 Alnar Blått kläde, 1/4 Aln Rödt och 1/2 Gult, Tschaká, Wärja, Käpp med doffsor, 1 kokard etc. För första gången antecknas också: Bal Billet med Afton 1 Rd 16 sk.

Efter avlagd militärexamen i Göteborg fick Elworth inträde vid Bohusläns regemente, där han i juni 1842 betalade sin sergeantsfullmakt med 3 Rd 22 sk. Samma år blev han underlöjtnant. Kassaboken fylles nu med utgifter för tjänsten: Persedelputsning, Betalt för Sabelexercis, Wärjan reparerad, Gymnastik och Bajonettfäktning, Exercisepauletter etc. En enda gång antecknas 1 Bout. Punch 1 Rd 8 sk.

Nils Ericson hade under tiden gjort honom till nivellör och postman vid Trollhättan och lönen ökades till 51 Rd. Det var ett avsevärt avancemang och nu kunde han inköpa så mycket böcker han ville, någon gång gå på Spectaclet samt åka efter *två* hästar till Backamo. Sista ut-

giftsposten i de fem kassaböckerna är en Skjuts till Kinnekulle på själva julafton 1844. Då åker han hem till sin kära gamla farmor, till faster och kusinerna Odhner. Och därmed slutar alla de *direkta* uppgifterna om den unge Elworth, det övriga får man söka i de mer officiella papperen samt i många efterlämnade brev.

Att John Ericsson följde sin sons utbildning med ett brinnande intresse framgår av flera brev, skrivna redan innan den personliga kontakten dem emellan togs upp efter Nils Ericsons död 1870. I ett brev till von Rosen skriver John Ericsson 1841:

Jag kan nu ge Nils sådane prof om propellern att han kan ikläda sig ansvarigheten för dess införande på Canalerne därhemma — och sålunda gjöra något för min pojke — hans uppfostran kräfver nu betydliga medel. Ynglingen är nu vid militairskolan i Götheborg att beredas för Infanteriexamen — meningen är att gjöra honom till officer för Wermlands Jägare hvarigenom han kan få tillräcklig ledighet att taga tjenst vid publika arbeten på samma gång. — Får jag medel nog skall han sedermera slutbildas för Artilleriet och Fältritningscorpsen — och slutligen då han fått lära sig som officer att lyda skall jag gjöra honom till mechanicus, om han har hufvud, hvilket ej lär vara alls tvifvelagtigt.

Och 1847 skriver John Ericsson till sin mor, som då vistas hos sin son Nils på Åker vid Trollhättan:

Att förvärfva praktisk kunskap, sådan som Hjalmar inhemtar dagligen som nivelleur och att utveckla den physiska menniskan, innan slutstudierna företagas, är i min tanke mest fördelaktigt för mannen. De pengar Hjalmar behöfver för sin fortkomst skall jag sända snarligt.

I kassaboken har sonen några månader senare antecknat »från America 200 Rd». De utgifter som Nils haft för Hjalmar betalade John till fullo igen, ty 10 000 kronor sändes över och Nils skriver därom i ett brev till brorsonen:

Jag kan nu glädja dig med den underrättelsen att John icke allenast liquiderat dessa utgifter, utan även de utgifter och omkostnader jag haft för honom under den långa följd af år vi varit åtskiljda. Han har således nu mera ingen sådan skuld hos mig och om du också inte blivit liquiderad, hade den aldrig af dig blifvit affordrad: du har genom ditt uppförande, din skicklighet och dina förtjenster utan att tala om din tillgifvenhet för mig och de mina i rikt mått ersatt mig de små omkostnader jag haft för din ungdom.

Nils Ericsons varma vänskap och omtanke för Hjalmar Elworth varade livet ut. Han tycks ha varit honom lika kär som de egna sönerna. Men båda hade de det heta, värmländska blodet och det kom ibland till hårda ord dem emellan. Strax innan Nils Ericson avgick från chefsskapet vid de svenska järnvägarna måste det ha skurit sig grundligt, ty

Hjalmar Elworth sände utan förvarning in sin avskedsansökan. Det brev Nils då skrev till honom följer här. Den försonande gesten däri, de varma känslorna för brorsonen kunde inte ha tagit sig ett vackrare uttryck och därav framgår också klart och tydligt Nils Ericsons höga tankar om brorsonens kapacitet.

Broder Elworth!

Om jag i dig på samma gång jag ser Brorsonen ser den redlige mannen, varm för allt godt och ädelt, och den i sitt yrke duglige medborgaren, så hindrar det mig icke att hafva ett öga öppet äfven för dina små fel, och är jag kanske med dig som med mina egna söner klarsyntare för bristerna än egenskaperna, en så naturlig känsla hos den som vill se dem han har kärast öfver andra. — — —

Jag är kanske ofta häftig men det bör ursäktas hos den, på hvilken Nation och Regering lagdt den så tunga bördan av Statens Jernvägsbyggnader. Jag måste svälja mina förödmjukelser, många orättvisa domar öfver handlingar, då jag endast haft det allmännas, det godas syfte till ledning för hvad jag gjort. Om jag vid mina år med min oberoende ställning i financiellt afseende måste tåla allt detta, så bör väl en man vid dina år tåla en tillrättavisning till och med om den skulle vara onödig och oförskylld. Ingen af dina kamrater Districts Ingeniörer hafva i detta afseende sluppit undan som du — nå, jag erkänner också att du med mera skicklighet och erfarenhet skött din tjänst än dessa. Jag trodde mig icke bland någon af dessa mina underordnade hafva gjort mig förtjent af det bittra och vanvördande i en sådan — — — officiell ansökan som din om afsked. — — — Sedan jag länge och under hela året funderat öfver möjligheten både att se din framtida bergning och din ära eller ditt avancemang i tjensten betryggad och i sådant afseende funnit enda vägen vara den som med Norström och Beijer är vidtagen att njuta lön som både byggnadschef och trafikföreståndare, framledes verkställande direktörer. Sedan jag ställdt dig i samma bredd med dessa dina äldre kamrater och velat föra dig på den platts som i framtiden är den enda inkomstgifvande och då du en gång kan tänka dig som chef för hela styrelsen. Öfverstelöjtnant Beijer blir gammal och lämnar aldrig Skåne, Norström likaledes. — — —

Ingen af dina äldre kamrater, icke ens Leijonancker undantagen, gör dig plattsen som chef för Statens Jernvägar och för vattenbyggnadsstyrelsen stridig.

Jag har sagt dig, att konungen icke förr än mot årets slut vill veta utaf någon ändring af nuvarande Styrelseformer. Jag kan icke göra något för dig under denna tid, du vet icke hvar skon klämmer, och månne någon? nej! ingen af Fäderneslandets Ingeniörspersonal står på den punkt som du blott du icke sjelf sparkar undan den trappa på hvilken du skall klättra upp. En treflig bostad i närheten af Södermalms Bangård, chef för Byggnadsafdelningen och trafiken, en verksamhet, på hvilken nation och Regering nu fäster mer afseende än på allt annat i Communikationsväg står dig ju öppen.

Om du litet grannlaga tänker på saken har jag i min ställning till dig svårare att så framhålla dig som jag borde, och med berömmet får jag hålla inne.

Nu kommer jag till en annan sak, du kan icke utan att blottställa både dig och

mig nu lemna arbetet, det skulle visa dig rädd för de arbeten vi båda planlagt och påbörjat. Jag kan både för din, för min och för den viktiga saken, icke lemna afseende till din afskedsansökan förr än med årets utgång. Du bör sluta hvad du börjat — — —; Denna känsla qvarhåller mig vid jernvägen och du måste känna likaså.

Din sanne vän

N. Ericson

Att komma i lugn är snart min rätt och dertill bör du äfven bidraga och förhjelpa din gamle Farbror.

Under senare år blev umgänget livligt också mellan Elworth och Nils Ericsons söner. På Nygård och Rånnum, familjens vackra egendomar vid foten av Hunneberg, fick de ibland kärt besök av Hjalmar Elworth, då han kom för att inspektera Nydqvist & Holms lokomotivverkstäder i Trollhättan. Nils Ericsons äldste son John, sedermera landshövding i Jämtland, vistades under sina riksdagsperioder i Stockholm och berättar för sin »Vördade Farbror» John i Amerika, att han varit gäst hos Hjalmar, som då bodde i en stor våning i södra flygeln av den nybyggda Centralstationen. »Igår voro vi på middag hos Hjalmar, där vi som vanligt hade trefligt.»

I juni 1844 skedde den högtidliga invigningen av Trollhätte kanal, förrättad av Oscar I, åtföljd av Kronprins Carl. Arbetet hade blivit färdigt ett år tidigare än beräknat och det tacksamma kanalbolaget överlämnade till Nils Ericson en hedersgåva på 25 000 Rd. De blevo grundplåt vid hans köp av egendomen Nygård.

Hjalmar Elworth erhöll 1845 nådigt tillstånd att »tjenstgöra vid Allmänna arbeten inom Westra Wäg- och Wattenbyggnads Districtet under Öfverste Lieutnanten och Riddaren Ericsons befäl» och strax därefter ävenledes nådigt tillstånd att begagna undervisningen vid Högre Artilleri Läroverket å Marieberg i Stockholm.

Det blev arbetsamma men glada år bland alla kamraterna på Kungsholmen med den tjusande utblicken över Mälaren. 1850 avlade han en briljant avgångsexamen, blev Andre Lieutnant vid Bohusläns regemente och nästa år generalstabsofficer. Men sitt forna yrke ville han inte släppa — kanske var det farbrodern som önskade få honom tillbaka. Han tog ett års tjänstledighet för att såsom arbetschef övertaga ledningen av ett kanalarbete vid Härnösand.

Där fick Hjalmar Elworth i september 1853 ett brev, som gjorde honom djupt sorgsen. Det var skrivet av hans kusin Wilhelmina Odhner, då 21 år gammal.

Gode, Snälle Hjalmar!

Det är med djupt sorgset hjärta jag nu fattar pennan för att skrifva till dig och för dig omtala den stora förlust, som vi alla nu gjort. Du anade det säkert så snart du fick se sorgens stämpel på detta bref. Så Gode, Gode Hjalmar! Vår älskade, vördade Mormor är nu ej mera, hon som vi alla hafva så mycket att tacka för har nu upphört att lefva. Och Hjalmar, det är med svidande hjärta jag tänker på din smärta vid underrättelsen om hennes död. Hon har för dig varit både Fader och Moder allt ifrån din spädaste barndom och jag vet, hur innerligt du har hållit af henne.

— — — Du bör ock finna din tröst däruti, att du alltid med tacksamhet och sonlig kärlek lönat hennes godhet mot dig och att hon aldrig aldrig haft annat än heder och glädje af dig på sin ålderdom. Du var henne också kärare än hennes egna barn och på den sista tiden sade hon ofta »Stackars min Hjalmar, om honom blir det synd, då jag ej mera finnes till». Min Hjalmar, känn dig ej öfvergiven och ensam i verlden. Tänk på dina syskon och din faders syster, som älskar dig som en bror och son, tänk på dem och var öfvertygad om att så länge de ega ett hem du äfven skall hava ett.

I Härnösand lärde Hjalmar Elworth känna sin blivande hustru, den vackra Sophie Fahlman, dotter till handlanden därstädes Carl Robert Fahlman och hans hustru Christina Westman av en gammal välkänd norrlandssläkt. Bröllopet firades i Vänersborg 1855 hos hennes morbror, häradshövding Westman. Sophie blev en god hustru och utmärkt värdinna i hans hem. Under hans tid som överdirektör fick de i sin vackra våning på Centralstationen taga emot utländska järnvägsmän och officiella gäster av olika slag. En av hans kamrater i Järnvägsstyrelsen var Carl Limnell, väl känd genom Lotten Dahlgrens vackra skildring av deras lantställe Lyran vid Mälaren, centrum i huvudstadens kulturella och musikaliska kretsar. Där umgicks också Elworths.

Hjalmar och Sophie Elworths sorg var att de voro barnlösa. John Ericsson hade inga barn med Amelia Byam av förnäm engelsk familj (äktenskapet var av skilda orsaker olyckligt) och Nils Ericsons ende sonson dog ogift. Ingen av de båda bröderna ha sålunda fått ge sitt namn i arv.

År 1855 gick Elworth över till Väg- och Vattenbyggnadskåren och blev kapten där. Samma år gjorde Nils Ericson honom till stationsingenjör vid Södra stambanan, som då började byggas mellan Malmö och Lund. Efter ändlösa riksdagsdebatter hade man äntligen blivit överens om att Sverige borde få järnvägar och Konungen hade utsett Nils Ericson till högste chef med utomordentliga befogenheter. Enligt riksdagsbeslut av 5 december 1854 skulle man börja med Västra stambanan *från* Göteborg mot Stockholm och Södra stambanan *från* Malmö mot Jön-

köping. En regndiger vårmorgon 1855 hade en arbetsstyrka på 100 man uppställts vid hemmanet Skaverud strax söder om Alingsås och där tog kapten Westman det första spadtaget för Sveriges järnvägar. Under handklappningar rullade den första kärran iväg på de utlagda plankorna. På denna plats står nu en enkel minnessten.

I Skåne arbetade Elworth några år, och den vackra bron över Höje å strax söder om Lund med en spännvidd av 30 meter byggdes delvis under hans överinseende. Högste arbetschef var major C. G. Beijer.

Skåningarnas intresse för de nya »jernbanetågen» var enormt. Lunds Weckoblad skrev redan i oktober 1856: »Sistl. Söndag anlände för första gången en Ångwagnsträn från Malmö till Lund, bestående utom Lokomotivet af en packwagn samt en af första och en af andra klassens passagerare-wagnar.» På »trainen» befann sig då också »Chefen Major Beijer och Capten Elworth». En ögonvittnesskildring från invigningståget den 1 december följer här: »Invigningståget närmade sig den stora bron (över Höje å). Den smäckra konstruktionen hvilar på fyra massiva stenpelare, väldiga jordbankar gifva fäste åt 300 fot jern som spänts öfver dalgången. Våra damer i kupén gåfvo upp höga skrik av hisnande förtjusning när vi flögo öfver bron. Den ärade läsaren kan dock vara öfvertygad om att jernvägsresan ingalunda är förenad med några vanskligheter.» Vid den stora banketten samma dag i Knutssalen i Malmö serverades 8 rätter, varibland Perron-soppa, Daube froid på Hummer au chemin de fer, Stations-Pudding och Locomotiv-Crocan!

Elworth blev 1857 befordrad till distriktsingenjör vid arbetena på Västra stambanan på bandelen Stockholm—Södertälje och 1860 blev han också chef för trafiken. Vid Nyboda backe på Liljeholmen började man spränga den stora tunneln, ett för den tiden betydande arbete. Man använde Långholmsfångar som arbetare, noga bevakade av en kontingent ur ett indelt regemente. Klockan fem om mornarna hölls korum, det hade »översten» bestämt. Vid måltidsrasterna hissades en flagga med bokstäverna SJB=Statens Järnvägsbyggnader. »Långholmarna» uttydde det: »serveras inte brännvin».

För dryga pengar hade staten fått lösa in den mark, där järnvägen skulle gå fram; ägaren av Liljeholmen höjde sålunda priset så gott som varje dag och ägaren av Zinkens damm förklarade, att eftersom expertisen sagt, att hans lerjord var utmärkt lämpad för tillverkning av lerpipor, så måste försäljningssiffran bli därefter.

»Översten», det var Nils Ericson, vars starka personlighet och kraftiga vilja man hade känning av vid alla de olika järnvägsbyggena. Ingen

kunde vara säker, att han inte plötsligt dök upp utefter linjen. Ingenjörerna brukade hissa signalflaggor till varandra allteftersom han åkte fram och ve den, som såg ut att lata sig. Det blev då en ordentlig utskällning. Varje minsta detalj av byggena tog han livlig del av, därom vittnar bl.a. mer än tjugotalet brev under åren 1855—56 till Major Beijer, en av hans närmaste underlydande chefer. När banken över Årstaviken skulle läggas, måste chefen för detta bygge varje vecka sända honom rapport över bankens tvärsektion, utseende och läge var han än befann sig i riket. Banken fylldes med grus, som seglades dit på ett sjuttiotal roslagsskutor.

Nils Ericson lämnade chefskapet för Statens Järnvägar år 1862, och en rad dugliga medhjälpare fingo taga vid där han slutat. Det var en hård skola de gått i under hans egid, hård men ytterst effektiv. »Af allt som öfverste Ericson lämnade efter sig af sina verk vet jag ingenting så betydelsefullt som den *anda* han satte i sina ingeniörer af ordning och samvetsgrannhet, försakelse för egen del och trohet mot hufvudman. Hans anda kvarlefver i många decennier, led efter led i den ingeniörscorps, som blifvit spridd i hela landet.» Så har någon uttryckt det på SJ:s 50 års dag.

Nils Ericson hade, innan han avgick, föreslagit Kungl. Maj:t att tillsätta tre intendenter vid järnvägarna, var och en i sitt distrikt och med vidsträckta befogenheter: de skulle övervaka byggnadsarbetena, ha befäl över alla tjänstemän och utgöra en verkställande och sammanhållande myndighet. De skulle tillika vara medlemmar av järnvägsstyrelsen. Hjalmar Elworth utsågs till Intendent för Västra stambanan från huvudstaden till Hallsberg och blev stationerad i Stockholm.

År 1870 tillsattes överdirektörer för fyra nyinrättade avdelningar inom förvaltningen: administrativa, trafik-, ban- och maskinavdelningarna. Hjalmar Elworth blev chef för de två sistnämnda, och denna befattning innehade han till sin död 1887. »Hans kraftfulla ande fick nu full sysselsättning till följd av den storartade utveckling statsbanorna togo under dessa genombrottsår», skriver någon. Här har förut citerats Kapten von der Lancken. Ytterligare må anföras ett avsnitt av hans brev, som ger uttryck åt den största beundran och uppskattning av den avlidne chefen.

Vidkommande Ö. D. Elworths personlighet vet hvarje jernvägsman, att han hade ett synnerligen skarpt förstånd, en ovanlig arbetsförmåga, stor allmänbildning och gedigna kunskaper i alla grenar af jernvägsvetenskapen. Det mest karakteristiska för honom var dock att under en skenbart hård yta dolde sig den

största hjertegodhet och innerligaste välvilja för alla menniskor utan undantag. Likaledes var han i sjelfva verket en mycket vek natur, ehuru de som ej kände honom, trodde raka motsatsen. Han kunde svärja och tornera, så att man trodde honom vara blott eld och lågor, men han mente ingenting dermed. Fem minuter senare var allt glömdt och allt åter godt. Med åren försvunno emellertid äfven dessa kantigheter och jag förmärkte mot mig personligen aldrig några vredesutbrott. Han var alltid de armes och olyckliges bäste vän och jag skall städse tacksamt ihågkomma det synnerliga deltagande han visade mig under den svåra period af mitt lif, då jag genomgick så svåra pröfningar att jag sjelf förlorade jemvigten. Såsom ett slutomdöme om min forne högt värderade chefs personlighet kan jag ej säga något sannare än att han var en af de ädlaste menniskor jag lärt känna.

Den protokollförare, som följde Elworth under hans många och långa inspektionsresor, har berättat om sin chef. Det var inga nöjesresor att dag efter dag sitta på öppen dressin och oavlåtligen stanna upp för att undersöka, planera och förbättra. Men så kände också Elworth sina järnvägar i grunden och dessutom alla som arbetade med dem. Visserligen ställde han stora fordringar på sina underlydande liksom på sig själv, men han var också deras vän och de kunde komma till honom med alla sina bekymmer. Det har berättats att Elworths enda »svaghet» var hans passion för smultron. Bjöd en stationsinspektor på denna läckerhet och begärde han samtidigt en favör, så »sattes E. på hårda prof». »Men», slutar han, »naturligtvis gick allting i alla fall regelrätt.»

Då Carl XV var ute och åkte på järnväg, åtföljdes han alltid av överdirektören för banavdelningen, som skulle se till att allt var i sin ordning. En gång kändes några stötar i tågsättet. Elworth öppnade då fönstret och viftade med en röd flagga, att tåget skulle stanna. Flaggan blåste emellertid bort och Elworth lutade sig då så långt ut genom fönstret, att kungen måste hugga tag i honom. »Sträck dig ut så långt du kan Hjalmar, jag håller dig i benen», sade kungen. Vid den därpå följande måltiden slog kungen upp en rejäl sup och räckte den till Hjalmar: »Tag den här du, den kan du behöva.» Elworth avskydde brännvin.

Signaturen J. N-n skriver i Ny Illustrerad Tidning: »Vid sina inspektionsresor besökte Elworth nästan alla jernvägshem och i minst 2.000 sådana saknar man nu för första gången under snart 20 år en årlig sommargäst hvars minne helt säkert sent skall förgätas bland många af dem, som ha honom att tacka för den yttre och inre hemtrefnaden. Få chefer torde så allmänt som han ha stått i beröring med och varit känd af alla sina underordnade och deras familjer.»

Vid hans död klädde sig all järnvägspersonal helt spontant i sorgdräkt

och 300 tjänstemän av olika grader hade mött upp, då han jordfästes i Jönköping. Till den ståtliga gravsten, som två år senare restes på hans grav, hade bidrag från lägst 25 öre lämnats av alla vid järnvägarna från den högste till den lägste.

Till sist några ord om Hjalmar Elworth och hans far John Ericsson. Som redan omtalats dröjde det ända till 1872, innan personlig kontakt togs upp mellan dem. Det första brevet till sin far skrev Hjalmar Elworth den 22 november 1872. Det lyder i sin helhet:

Gode Fader!

Då jag nu, vid fyllda 48 år första gången tilltalar min Far sker det med rördt och tacksamt Hjerta för allt hvad Far gjort för mig, och hvarigenom jag utan skuldsättning kunnat komma till den aktade samhällsställning jag innehar. Långt före detta har jag velat så här direkte framföra min tacksamhet och frågade farbror Nils i lifstiden, om jag inte borde skrifva men han ansåg det icke lämpligt då Far icke först skref till mig. Orsaken till att jag nu anser mig kunna skrifva är en tryckt uppsatts, innehållande en efter min åsigt dräpande vedergällning å Pater Secchis framkastade tvifvel på noggrannheten af apparaten för solvärmets uppmätning, hvilken uppsatts, som afgått från New York den 26 sistl. Oktober, kom mig tillhanda just på min födelsedag den 16de dennes, och som ingen annan än Far kunnat skicka mig; denna kära sändning har jag tagit för detsamma som ett bref, ihuru några skrifna rader naturligtvis skulle gladt mig mycket mera.

Angående min nuvarande ställning får jag nämna, att jag är anställd i Styrelsen för Statens färdiga jernvägar såsom Öfverdirektör för Ban- och maskinafdelningen, med 6.000 Rr i årlig lön, hvarav dock en 1/4 afgår till pensionskassor, lifassurance och skatter, så att omkring 4.500 Rr återstå för lefnadsbehofven. Detta är visserligen icke mycket, men med en älskad och förståndig hustru gå affärerna ihop, i synnerhet som Försynen ej begåfvat oss med några barn. På någon vidare befordran kommer jag sannolikt ej att aspirera, enär chefsplatserna ingalunda äro så aflönade att det motsvarar de representationskostnader som äro dermed förenade, hvilket gör att den som ej eger en enskild förmögenhet sällan kan mottaga en dylik plats.

Det skulle vara mig särdeles nyttigt att få veta om någon god konstruktion å snöplogar för lokomotiv finnes i America. Vi ha ofta, i synnerhet under Januari och Februari, svåra snöhinder å våra jernvägar och har jag infört snöplogar, hufvudsakligen efter en modell som jag såg i Österrike under min resa 1866; de gå mycket bra genom 5 à 6 fots djupa drifvor, men när massorna blifva större måste skottning tillgripas, hvarvid mycket folk erfordras och tid går förlorad.

Af största intresse för mig vore emellertid att få några närmare detaljer af Solmaskinen. Af de allmänna uppgifter jag inhemtat om densamma har jag icke kunnat komma till någon tydlig föreställning om maskinens beskaffenhet, förmåga att magasinera värmet och kostnad.

Ville min Far svara på detta bref och låta veta något om sig skulle det mera än något annat glädja Hjalmar.

Svaret på detta brev finnes tyvärr inte bevarat, men att John Ericsson var lycklig över att få lära känna sin son är inte att misstaga sig på. Fyra år senare reste denne på offentligt uppdrag till Amerika, främst till världsutställningen i Philadelphia och då råkades de två för första gången. Efter detta följde en ytterst livlig korrespondens dem emellan. Vid läsningen av denna kan man inte undgå att tycka att John Ericsson ställde alltför stora fordringar på sonen och tog dennes tid alltför mycket i anspråk, han hade dock en ytterst krävande post att sköta. John Ericsson önskade bl.a., att hans stora verk Radiant Heat skulle översättas till svenska och Hjalmar Elworth måste då ordna med allt: skaffa skickliga tekniker som översättare, underhandla med tryckerier etc. samt många gånger själv försöka både rätta och bättra. 22 kapitel hade under tre års tid med stort besvär blivit färdiga, då den hetlevrade John Ericsson efter ett otal brev, telegram o.s.v. plötsligt drog in alltsamman. Varför? Droppen, som kom bägaren att rinna över var troligen följande brev från Hjalmar:

Hvad nu beträffar att det kraftfulla och öfvertygande språket i engelska originalet icke återfinnes i öfversättningen, så kan jag ej inse annat än att detta beror på de stora skiljaktigheterna i språkbruken, ithy att originalet har en mängd korta bestämda meningar, som ej alltid kunnat bibehållas, enär man i svenskan anser vackrare att i längre meningar sammanföra det som omedelbart hör tillhopa. Äfven förekomma åtskilliga kraftord vid kritiken öfver vissa vetenskapsmäns experimenter och rön, hvilka ord ej skulle omtyckas i svenskan, der man helst vill vara mild i ord när man är stark i sak.

Liksom i så mycket annat var John Ericsson även ifråga om språkbehandlingen långt före sin tid och dåtidens svenskar uppskattade tydligen icke hans effektiva och koncisa språk.

Men Hjalmar Elworth måste också ideligen översätta artiklar, som John Ericsson skrivit, och införa dem i svenska tidningar. Därom berätta de många breven mellan far och son.

I dessa ger Hjalmar Elworth då och då glimtar från sitt eget arbete. Den 20 februari 1881, skriver han t.ex.:

Vi hafva i år en särdeles snörik vinter och har jag nästan hela denna månad varit ute på linien för att granska snödrifvorna och utfundera deras bekämpande. Härvid har en nyss färdig plog af Pacifique-banans konstruktion visat sig förträfflig. Jag erhöll ritning därtill i St. Francisko och gjorde efter hemkomsten på lediga aftnar en modell däraf, som nu tjenar till mönster vid plogens byggande. Vid försöken använde jag ända till 3 lokomotiv efter plogen och gick genom drifvor af 8 à 10 fots höjd och 600 fots längd. Dylika plogar skola nu byggas för samtliga distrikten vid Statens banor.

Nästa år kan han omtala, att snöplogen varit utmärkt i »fjellregionerna», och fortsätter: »I början av Maj öppnas en bana mellan hufvudstaden och Lilla Värtan (uthamn för Stockholm) hvilken bana byggts under mitt direkta befäl.» I december omtalar han glatt att »Våra stambanor hafva under det förflutna året gått med goda inkomster, till glädje för oss, som hafva bestyrt dermed». Varje hans brev börjar med Min gode Fader och bär alltid underskriften Med sonlig tillgifvenhet Hjalmar. Han hälsar också alltid från »Sophie», berättar om hennes hälsa, om släkten som han råkat etc. Då han på officiellt uppdrag skulle resa till Paris och gärna ville ha Sophie med sig, sände John genast 3 000 francs till reskassa. Trots den strängt sakliga, korrekta tonen i bådas brev framgår det dock klart, att varma känslor funnos under den tillknäppta ytan. Hjalmar skriver t.ex. den 24 juni 1880: »Midsommardagen, min Fars namnsdag, kläder Sophie årligen min Fars porträtt, en temligen lik stengravyr, som vi haft i många år, med en frisk eklöfskrans.»

I december 1885 berättar Hjalmar Elworth för första gången om sitt njurlidande och som vanligt, då John Ericsson fäste sig alldeles särskilt vid en uppgift i sina brev, strök han under dessa ord med rödkrita. Han hade själv liknande besvär, ehuru aldrig av den allvarliga art som sonens. I den följande brevväxlingen kan man utläsa faderns växande oro. Han har absolut inget förtroende för de svenska läkarna och han ger många goda råd. I november 1886 skriver Hjalmar Elworth sitt sista brev. Då har han minskat katastrofalt i vikt och är mycket sjuk. John Ericsson fortsätter att skriva men får inget svar, förrän han underrättas om att Hjalmar Elworth dött den 12 juli 1887.

De citerade breven finnas i Kungl. Biblioteket, Göteborgs Stadsbibliotek, Järnvägsmuseum samt i privat ägo.